

Στάσου δίπλα μου!

Ιστορίες από το θέατρο και τη ζωή για τη δικαιοσύνη και την αδικία: μια θεατροπαιδαγωγική πρόταση προσέγγισης του θέματος της δικαιοσύνης στο γυμνάσιο

Βιβή Κοψιά

Περίληψη

Το άρθρο περιγράφει μία διδακτική πρόταση για μαθητές και μαθήτριες γυμνασίου, που εμπλέκει αναζητήσεις γύρω από την έννοια της δικαιοσύνης, με διαδρομές στην ιστορία του θεάτρου και τη δραματολογία, με τη συμβολή θεατρικών τεχνικών. Σε μια ασταθή εποχή, με όξυνση των ανισοτήτων και έντονη αμφισβήτηση της πίστης σε αξίες και ιδεολογίες, διερευνάται πώς μέσα από θεατρικά κείμενα μπορεί να γίνει λόγος για την αδικία και τις μορφές της και πώς οι μαθητές/τριες θα ενθαρρυνθούν να μετουσιώσουν σε θέατρο τα δικά τους βιώματα και προβληματισμούς. Μέσα από αυτό το ταξίδι, στόχος είναι να αναδειχθούν οι ήρωες και ηρωίδες των δραματικών κειμένων ή της ζωής, που με τη στάση τους ξεχώρισαν: υπερασπίστηκαν το δίκαιο και τους αδικημένους –πληρώνοντας κάποτε και προσωπικό τίμημα– αλλά νίκησαν τον φόβο, προτάσσοντας την αλληλεγγύη, την ανθρωπιά και το θάρρος. Το άρθρο στηρίζεται σε σχετική βιβλιογραφία από τα πεδία του θεάτρου στην εκπαίδευση, της εξελικτικής ψυχολογίας και της παιδαγωγικής, καθώς και στο μοίρασμα καλών πρακτικών που έχουν δοκιμαστεί κατά τη διδασκαλία του θεάτρου σε μουσικά και καλλιτεχνικά σχολεία.

Λέξεις-κλειδιά: δικαιοσύνη, θέατρο, γυμνάσιο, αλληλεγγύη, ιστορία του θεάτρου

Abstract

This article presents a teaching proposal for lower secondary school students. It explores the concept of justice through the History of theatre and dramaturgy, drawing upon specific theatrical techniques. In an era defined by growing inequalities and eroding values, the study examines how injustice and its various forms are depicted in plays. Furthermore, it investigates how students can transform their personal experiences and concerns into theatrical expression. The primary objective is to highlight individuals from both drama and real life who made a difference through their moral stance. These characters defended justice and supported the oppressed, often at great personal cost. Ultimately, they overcame fear by prioritizing solidarity, humanity and courage. The article is grounded in relevant literature from the fields of drama in education, developmental psychology, and pedagogy. Additionally, it shares best practices implemented during drama classes in music and art schools.

Keywords: justice, theatre, lower secondary school, solidarity, history of theatre

Η δικαιοσύνη είναι μία έννοια που δύσκολα χωράει σε έναν ορισμό, ο οποίος να συμπεριλαμβάνει όλες τις πτυχές της. Συνδέεται με την τήρηση του νόμου, το αίσθημα του δικαίου, τον αντίστοιχο θεσμό, αλλά και κάτι πέρα από αυτά, που δεν μπορεί να αποδοθεί με λίγες λέξεις. Έτσι, δεν είναι εύκολο να μιλήσει κανείς θεωρητικά για τη δικαιοσύνη, ακόμη περισσότερο όταν απευθύνεται σε εφήβους και προσδοκά να μιλήσουν και οι ίδιοι για αυτήν.

Ξεκινώντας από αυτή τη σκέψη, δοκίμασα να προσεγγίσω την έννοια της δικαιοσύνης μέσα από το μάθημα της θεατρολογίας της Γ΄ γυμνασίου των καλλιτεχνικών σχολείων. Μοιράζομαι, εν είδει καλής πρακτικής, δραστηριότητες που έχω δοκιμάσει στην τάξη με τους μαθητές και τις μαθήτριά μου, αλλά και ιδέες που μπορούν να εφαρμοστούν ευρύτερα στο γυμνάσιο και το λύκειο. Δυστυχώς, αυτόνομα μαθήματα θεατρικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση υφίστανται πλέον μόνο στα καλλιτεχνικά και τα μουσικά σχολεία, ωστόσο στοιχεία των προτάσεων αυτών θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο των προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων, των εργαστηρίων δεξιοτήτων, ή στο πλαίσιο της διδασκαλίας άλλων γνωστικών αντικειμένων, διαθεματικά και διεπιστημονικά.

Τα δεδομένα

Σκοπός του παρόντος άρθρου δεν είναι η παρουσίαση ενός λεπτομερούς σχεδίου μαθήματος, αλλά η εστίαση στην προσέγγιση της έννοιας της δικαιοσύνης μέσα από την παιδαγωγική του θεάτρου, σε συνδυασμό με τους στόχους ενός συγκεκριμένου μαθήματος, της Θεατρολογίας. Για την καλύτερη κατανόηση της πρότασης, θα προηγηθούν ορισμένα διευκρινιστικά στοιχεία που αφορούν τους στόχους και την ύλη του μαθήματος, αλλά και το ευρύτερο θεωρητικό υπόβαθρο.

Η Θεατρολογία είναι ένα μάθημα που διδάσκεται στις τρεις τάξεις του γυμνασίου, στην κατεύθυνση Θεάτρου - Κινηματογράφου των Καλλιτεχνικών Σχολείων, από μια ώρα την εβδομάδα. Στοχεύει να φέρει σε μία πρώτη επαφή τους μαθητές/τριες με στοιχεία της Ιστορίας και της Θεωρίας του Θεάτρου. Δεν προβλέπεται σχολικό βιβλίο και η διδακτέα ύλη καθορίζεται αναλυτικά από το πρόγραμμα σπουδών, δημοσιευμένο σε ένα εκτενές ΦΕΚ.¹ Η προτεινόμενη ύλη για τη Θεατρολογία της Γ΄ γυμνασίου είναι ευρεία, καθώς οι άξονες συμπεριλαμβάνουν γνωριμία με τα κυριότερα θεατρικά είδη διαχρονικά, ξεκινώντας από την τραγωδία και φτάνοντας ως το θέατρο της επινόησης, με παράλληλη διδασκαλία αντίστοιχων δραματικών κειμένων.

Το εγχείρημα, δεδομένου του περιορισμένου χρόνου, δεν είναι απλό, καθώς ο/η θεατρολόγος καλείται να βρει μία φόρμουλα που να ανταποκρίνεται στο πρόγραμμα σπουδών και να χρησιμοποιήσει διδακτική μεθοδολογία που θα ενθαρρύνει την ενεργή συμμετοχή των μαθη(ρι)ών. Εύλογα ένας/μία εκπαιδευτικός θεατρικής αγωγής παράλληλα με τη θεωρητική προσέγγιση, θα αξιοποιούσε διδακτικά τις μεθόδους του εκπαιδευτικού

¹ Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. (2016). Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 7888/Δ2: Προγράμματα Σπουδών των Μαθημάτων Καλλιτεχνικής Παιδείας των Καλλιτεχνικών Γυμνασίων (ΦΕΚ Β΄ 166/1-2-2016). Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

δράματος, με την ευρύτερη έννοιά του, που συμπεριλαμβάνει πέρα από τις γνωστές τεχνικές και τον αυτοσχεδιασμό, τη δραματοποίηση, το θέατρο φόρουμ κ.λπ.

Από την άλλη πλευρά, επειδή η εκπαιδευτική διαδικασία οφείλει να είναι μαθητοκεντρική, δεν μπορεί να μη ληφθούν υπόψη τα ζητούμενα, οι ανάγκες και τα χαρακτηριστικά της εφηβικής ηλικίας και η ανάγκη η εκπαίδευση να συνδέεται με τη ζωή. Ο έφηβος βρίσκεται στην περίοδο των τυπικών λογικών πράξεων, κατά την οποία έχει κατακτήσει την αφαιρετική σκέψη που του επιτρέπει να βασίζεται σε θεωρίες και να επιχειρεί ερμηνείες των γεγονότων (Feldman, 2011, σ. 472). Επιπλέον, βρίσκεται αναπτυξιακά στο στάδιο της αυτόνομης ηθικής και η ηθική του στάση καθοδηγείται από εσωτερικούς κανόνες, ανεξάρτητους από τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις (Παρασκευόπουλος, 1985, σ. 177). Τέλος, οι εγκεφαλικές αλλαγές κατά την εφηβική ηλικία οδηγούν σε συναισθηματική ενεργοποίηση και στροφή προς την κοινωνικότητα, και ευνοούν την καινοτομία και τις δημιουργικές αναζητήσεις (Siegel, 2020, σ. 24). Άρα, ένας μαθητής/μια μαθήτρια της Γ' γυμνασίου διαθέτει την αναπτυξιακή ωριμότητα για να επωφεληθεί από μια προσέγγιση που βασίζεται στη δημιουργική σκέψη και τον κριτικό προβληματισμό.

Ακόμη, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως η προτεινόμενη προσέγγιση εδράζεται στο μοντέλο του κονστρουκτιβισμού, όπου ο ρόλος της/του εκπαιδευτικού είναι να δημιουργήσει ένα εμπλουτισμένο περιβάλλον μάθησης που προετοιμάζει για ανακάλυψη της γνώσης από τους ίδιους τους μαθητές/τριες και να βοηθά να ανακληθούν οι προηγούμενες γνώσεις πάνω στις οποίες θα χτιστεί η νέα γνώση (Πασιάς, Φλουρής, & Φωτεινός, 2015, σ. 339).

Στη «μεγάλη εικόνα» ωστόσο, έχουν σημαντική θέση και οι αρχές της κριτικής παιδαγωγικής. Ο Freire (2021, σ. 47-48) καλεί τους εκπαιδευτικούς να αναρωτηθούν ενάντια σε τι διδάσκουν, αλλά και για το όραμα με το οποίο συνδέεται η εκπαίδευση. Προτείνει, δηλαδή, μια προβληματίζουσα εκπαίδευση, που συνεπάγεται την αποκάλυψη της πραγματικότητας και στην οποία τείνει να προσανατολίζεται το σύγχρονο εκπαιδευτικό δράμα (Αυδή, 2007). Αυτόν τον προβληματισμό και την κινητοποίηση προς την αναζήτηση ενός καλύτερου, δικαιότερου κόσμου, επιχειρεί να προαγάγει η παρούσα διδακτική πρόταση.

Ο βασικός σχεδιασμός

Τα παραπάνω δεδομένα συναιρέθηκαν στη δημιουργία ενός πρότζεκτ που μπορεί να καλύψει κατά προσέγγιση το πρώτο τετράμηνο του σχολικού έτους. Κάθε σταθμός του πρότζεκτ συμπίπτει με μία ενότητα της διδακτέας ύλης, ενώ παράλληλα κύριος θεματικός άξονας είναι η έννοια της δικαιοσύνης. Μέσα από τους ήρωες και τις ηρωίδες επιλεγμένων έργων της ελληνικής και παγκόσμιας δραματουργίας και μέσα από θεωρητικές και βιωματικές προσεγγίσεις, διερευνώνται πτυχές της έννοιας της δικαιοσύνης, όπως είναι ο νόμος και η ισονομία, η κοινωνική δικαιοσύνη και το θέμα των ανισοτήτων, η δικαιοσύνη στην εργασία, η σχετικότητα της δικαιοσύνης, η απόδοση δικαιοσύνης στα δικαστήρια, το δίκαιο και το σωστό στην ηθική τους διάσταση.

Η διερεύνηση εμπλέκει ενεργά τους μαθητές και τις μαθήτριες. Με βάση τις αρχές του κονστрукτιβισμού (δομισμού), ο/η εκπαιδευτικός διευκολύνει, οργανώνει, εκμαιεύει, συντονίζει, αλλά δεν κατευθύνει, ούτε κηρύττει. Οι στόχοι προσεγγίζονται με ευελιξία, καθώς τυχόν αναπάντεχες πλευρές του θέματος, που αναδεικνύονται από τους μαθητές/τριες, αξιοποιούνται δημιουργικά και μπορούν να οδηγήσουν σε μερική αναπροσαρμογή του διδακτικού σχεδιασμού.

Η υλοποίηση

Η κεντρική ιδέα της προτεινόμενης προσέγγισης είναι να προσπελαστούν τα καθορισμένα από τη διδακτέα ύλη είδη θεάτρου με τη δοσμένη από το ΦΕΚ σειρά, μαζί με ένα απόσπασμα αντίστοιχου θεατρικού έργου. Προηγείται η παρουσίαση σύντομου και συνοπτικού εισαγωγικού υλικού που συνδέει τις γνώσεις για το νέο είδος με τον γνωστικό χάρτη που έχουν ήδη σχηματίσει οι μαθητές/τριες και θα κάνει κατανοητή την ιστορική γραμμή. Επίσης, ο/η εκπαιδευτικός μεριμνά ώστε οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν όλη την υπόθεση του έργου, πριν την εμβάθυνση στο επιλεγμένο απόσπασμα, είτε με τεχνικές αφήγησης, είτε με τη βοήθεια εποπτικών και ψηφιακών μέσων. Ειδικά η αφήγηση ιστοριών, πέρα από τη σημασία της στο πλαίσιο της θεατρικής αγωγής, θεωρείται από τη σύγχρονη παιδαγωγική σημαντικό εργαλείο για τη διδασκαλία, μέσω του οποίου κοινωνούνται στους μαθητές τα ειδικά περιεχόμενα των μαθημάτων και παράλληλα ενισχύεται η ανάπτυξη της σκέψης τους (Φρυδάκη, 2009, σ. 285-286). Κάθε απόσπασμα αποτυπώνει και μια πλευρά του θέματος της δικαιοσύνης και γίνεται αφορμή για συζήτηση, ενσώματες θεατρικές δραστηριότητες ή δημιουργική γραφή.

Οι προτεινόμενες ενότητες, για καθεμία από τις οποίες χρειάζονται κατά προσέγγιση από δύο διδακτικές ώρες, είναι οι εξής:

Ενότητα πρώτη

Αρχική διερεύνηση που λειτουργεί ως εισαγωγή και αφιερώνεται σε σύντομους ομαδικούς αυτοσχεδιασμούς, ιδεοθύελλα και δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, τύπου black poetry,² που αποκαλύπτουν τις αναπαραστάσεις και τους συνειρμούς των μαθητών/τριών για το θέμα της δικαιοσύνης. Είναι σημαντικό να αποτυπωθεί αυτό που αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι μαθητές ως αδικία μέσα από την εμπειρία τους, ακόμη και αν αντανακλά μια απλοποιημένη και παιδική πρόσληψη της έννοιας. Μιλώντας για τη συναισθηματική μνήμη, η Σόνια Μουρ (2001, σ. 58-59) υποστήριξε πως κάθε προσωπική εμπειρία στη ζωή αφήνει ίχνη στο νευρικό σύστημα, καθιστώντας το άτομο πολύ πιο ευαίσθητο σε ένα παρόμοιο ερέθισμα. Το στοιχείο της προσωπικής εμπειρίας επιτρέπει στους μαθητές να αισθανθούν

² Black (Blackout) Poetry είναι μια δημιουργική τεχνική ποίησης κατά την οποία χρησιμοποιείται ένα ήδη υπάρχον κείμενο, π.χ. ένα ποίημα, ή μια σειρά λέξεων που έχει γράψει το ίδιο το άτομο υπό μορφή αυτόματης γραφής, ύστερα από επαφή με ένα ερέθισμα, π.χ. ένα πίνακα ζωγραφικής. Στη συνέχεια διαγράφονται οι περισσότερες λέξεις, ώστε να παραμείνουν μόνο λίγες και με αυτές να συντεθεί ένα νέο ποιητικό κείμενο με διαφορετικό νόημα.

ότι το μάθημα τους αφορά, ακόμη κι αν αναφέρονται σε πιο καθημερινές και μικρής κλίμακας εκφάνσεις της αδικίας.

Έπειτα, για βαθύτερη διερεύνηση αλλά και για να υπογραμμιστεί ο ενεργός ρόλος του ατόμου στον μετασχηματισμό της πραγματικότητας, προτείνεται η αξιοποίηση τεχνικών του θεάτρου του καταπιεσμένου του Μποάλ, όπως το θέατρο των εικόνων και το θέατρο φόρουμ. Στόχος είναι η δραματοποίηση των εμπειριών των συμμετεχόντων, εν προκειμένω μιας αδικίας που θα μπορούσε να συμβεί σε διάφορους χώρους, αλλά που έχει μια πολιτικοκοινωνική διάσταση και μια αναγνωρίσιμη μορφή (Ζώνιου, 2003, σ. 66- 74).

Ενότητα δεύτερη

Μάθημα για το είδος της τραγωδίας, με απόσπασμα από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή και συγκεκριμένα από τον πρόλογο του έργου, όπου η Αντιγόνη αναπτύσσει στην Ισμήνη τις ιδέες της για το δίκαιο. Η Αντιγόνη επιχειρεί να αποκαταστήσει την ηθική αδικία και να υπερασπιστεί τους άγραφους νόμους και έρχεται σε ρήξη με την ισχύουσα εξουσία και το τυπικό δίκαιο που υπερασπίζεται ο Κρέων, διεκδικώντας παράλληλα και την προσωπική της ελευθερία (Περπερίδου, 2023, σ. 105-106). Προτείνεται η απόδοση της σκηνής και η αντιπαραβολή του νοήματός της με την επιθυμία των πολιτών να τιμηθούν οι νεκροί και να αποδοθεί δικαιοσύνη για το τραγικό δυστύχημα των Τεμπών, το οποίο φαίνεται να έχει αφήσει έντονο αποτύπωμα στους μαθητές.

Ενότητα Τρίτη

Μάθημα για το είδος της κωμωδίας και επιλεγμένο απόσπασμα ο αγώνας δίκαιου και άδικου λόγου, από τις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη. Σύμφωνα με τη Γεωργούση (2014, σ. 92) η φοίτηση του Φειδιππίδη στο φροντιστήριο τον έμαθε να αντικρούει τα επιχειρήματα, να φαίνεται ότι αδικείται, ενώ στην πραγματικότητα αδικεί και βλάπτει. Θέμα συζήτησης θα αποτελέσει η σχετικότητα της δικαιοσύνης κατά τη σοφιστική αντίληψη και η σχετικοποίηση/κανονικοποίηση της αδικίας τότε και τώρα (Γεωργούση, 2014, σ. 92). Προτείνεται δραματοποίηση ενός σύγχρονου αγώνα δίκαιου και άδικου λόγου.

Ενότητα τέταρτη

Επόμενο είδος σύμφωνα με το ΦΕΚ είναι το ποιμενικό δράμα, η διδασκαλία του οποίου μετακινείται σε επόμενη φάση, ενώ ο τέταρτος σταθμός αφορά το ρεαλιστικό δράμα. Το κείμενο μέσα από το οποίο θα διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά του είδους είναι ο *Θείος Βάνιας* του Τσέχωφ και συγκεκριμένα η τελευταία σκηνή και ο μονόλογος της Σόνιας. Το ερώτημα που τίθεται στους μαθητές είναι αν, πέρα από την άποψη του Μποζίζιο (2010, σ. 227) ότι στον Τσέχωφ οι ήρωες έχουν ως κοινό σημείο την απογοήτευση που προέρχεται από τα ιδανικά και τις ανθρώπινες σχέσεις, διακρίνουν και κάποια στοιχεία αδικίας στη ζωή/μοίρα της Σόνιας και του θείου Βάνια. Οι δύο ήρωες του έργου δεν υποφέρουν μόνο εξαιτίας του ανεκπλήρωτου έρωτα και της πλήξης της επαρχιακής ζωής. Είναι δύο κουρασμένοι άνθρωποι που εργάζονται ακατάπαυστα για να μπορεί ο πατέρας της Σόνιας,

καθηγητής Σερεμπριάκοφ, να ασχολείται απερίσπαστος με την ακαδημαϊκή του καριέρα. Η Σόνια μάλιστα μεταθέτει την ανάπαυση στην άλλη ζωή, όπου όλα θα είναι ομορφότερα!

Είναι άραγε δίκαιο η προσφορά ανθρώπων που εργάζονται αφανώς, να μην αναγνωρίζεται και να θεωρείται δεδομένη; Διερευνάται δηλαδή μια πιο διαπροσωπική διάσταση της δικαιοσύνης και της αδικίας. Εκτός από τη συζήτηση, προτείνεται η δημιουργία σκηνών-στιγμιότυπων με θέμα την αδικία στις ανθρώπινες σχέσεις και στη συνέχεια η επανάληψή τους από τους ίδιους μαθητές με δικαιότερη έκβαση.

Ενότητα πέμπτη

Πέμπτος σταθμός είναι το θέατρο των ιδεών και επιλεγμένο κείμενο *Το μυστικό της Κοντέσσας Βαλέραινας* του Ξενόπουλου. Το ερώτημα που τίθεται είναι αν είναι δίκαιο να εξαναγκάζεται κανείς να προδίδει τις αξίες του στο όνομα της επιβίωσης, όπως συνέβη όταν η Βαλέραινα πιάστηκε από την οικογένειά της να πουλήσει τη συνταγή του γιατρικού. Μετά τη συζήτηση, οι μαθητές καλούνται να δημιουργήσουν παγωμένες εικόνες που να εικονογραφούν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, ενώ ενθαρρύνονται να προχωρήσουν και σε πιο αφηρημένες αναπαραστάσεις, αν κάτι τέτοιο τους εκφράζει. Έπειτα αξιοποιώντας την τεχνική του εκπαιδευτικού δράματος «Μανδύας του Ειδικού», σε ρόλο δηλαδή ειδικών που έχουν την κατάρτιση να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση (Πολυκάρπου, 2012, σ. 27), οι μαθητές διερευνούν ποιος και πώς θα μπορούσε να στηρίξει τέτοιες περιπτώσεις θεσμικά.

Ενότητα έκτη

Έκτο είδος είναι το επικό θέατρο. Η δραματουργία του Μπέρτολτ Μπρεχτ είναι ιδιαίτερα πρόσφορη για την προσέγγιση του θέματος της κοινωνικής αδικίας και ένα από τα καταλληλότερα έργα για αυτό τον σκοπό είναι *ο Κύκλος με την Κιμωλία*. Το θέατρο του Μπρεχτ παρουσιάζει τους ανθρώπους στις υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες και απαιτεί από τον θεατή να αλλάξει τον άδικο αυτόν κόσμο, να δημιουργήσει δηλαδή τις απαραίτητες κοινωνικές συνθήκες προκειμένου ο άνθρωπος να πάψει να αποτελεί «λύκο» για τον άνθρωπο (Fischer-Lichte, 2012, σ. 240). Εδώ, ομάδες μαθητ(ρι)ών θα παρουσιάσουν με τη μορφή του θεάτρου αναλογίου τη σκηνή που το προσωπικό εγκαταλείπει το παλάτι και η Γκρούσα αποφασίζει να σώσει τον μικρό Μιχαήλ, καθώς και τη σκηνή της δίκης, όπου αποφασίζεται αν το παιδί ανήκει στη βιολογική μητέρα του ή στη Γκρούσα που το αγάπησε και το μεγάλωσε. Συμφωνούν οι μαθητές με τη δικαιοσύνη που απέδωσε ο δικαστής Αζντάκ; Μπορούν να το σκεφτούν, ζητώντας του πρόσθετες πληροφορίες μέσα από μια συνέντευξη. Επιπλέον, η Γκρούσα αποφάσισε να σταθεί δίπλα στο αθώο παιδί με κίνδυνο της ζωής της. Είναι δίκαιη γιατί δεν επιτρέπει να συντελεστεί το κακό και το άδικο, παρόλο που δεν την αφορά προσωπικά. Γνωρίζουν οι μαθητές από την ιστορία ή την επικαιρότητα τέτοιους αλτρουιστές ήρωες, ανθρώπους που για χάρη του κοινωνικού συνόλου έθεσαν τα κοινά έννομα αγαθά υπεράνω των συμφερόντων (Μπορδόκα, 2023, σ. 46), ανθρώπους που κινδύνευσαν για να αποκαλύψουν την αδικία και να σταθούν αλληλέγγυοι στα θύματα; Η συγγραφή μιας σελίδας από το ημερολόγιό τους ή το γράμμα σε έναν φίλο τους, θα βοηθήσει να τους γνωρίσουμε καλύτερα.

Ενότητα έβδομη

Επόμενος σταθμός είναι το σύγχρονο θέατρο και το επιλεγμένο έργο είναι ο *Ρινόκερος* του Ιονέσκο. Το θέατρο του παραλόγου δεν είναι ένα είδος άμεσα προσιτό στους μαθητές. Για να μην τους ξενίσει η επιφανειακή ισοπέδωση του λόγου, πρέπει να αντιληφθούν την αέναη αναζήτηση νοήματος και την υπαρξιακή αγωνία που κρύβεται πίσω από το κείμενο (Γραμματάς και άλλοι, 1998). Ως κείμενο επιλέγεται ο τελικός μονόλογος του κ. Μπερανζέ, όπου ενώ όλοι έχουν μεταμορφωθεί σε ρινόκερους, εκείνος αρνείται να προδώσει την ανθρώπινη ουσία του, διακηρύσσοντας θαρραλέα την πρόθεση του να μην υποκύψει ποτέ, κόντρα στα επιχειρήματα όσων αισθάνονται την ανάγκη να ακολουθήσουν το ρεύμα (Έσολιν, 1996, σ. 236). Πρόκειται για ένα απόσπασμα βατό για τα δεδομένα του είδους και ταυτόχρονα πολύ δυνατό.

Προτείνεται η παρακολούθηση της σκηνής από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου,³ σε ερμηνεία Γιώργου Μιχαλακόπουλου. Το «εγώ» που ακούγεται και η άρνηση του ανθρώπου να ενδώσει στη βαρβαρότητα είναι τα στοιχεία που μπορούν να συζητηθούν, να προσαρμοστούν στα μέτρα και την ηλικία των μαθητών και, αναλόγως του δυναμικού της ομάδας, να δημιουργηθεί ένα ομαδικό ποίημα ή ομαδικό γλυπτό με τίτλο *Δε συνθηκολογώ*. Η ιδέα είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι το σωστό και το δίκαιο μπορεί κανείς να το υπερασπιστεί ακόμη και όταν πρέπει να πάει ενάντια στο ρεύμα, ακόμη και όταν δεν μπορεί να στηριχτεί παρά μόνο στον εαυτό του.

Ενότητα όγδοη

Σε αυτό το στάδιο, η γνωριμία με τα είδη που ορίζονται στην ύλη του μαθήματος έχει σχεδόν ολοκληρωθεί. Απομένει η αναφορά στο θέατρο της επινόησης, το οποίο στο συγκεκριμένο πρότζεκτ θα συμβάλει στη σύνθεση των μαθησιακών εμπειριών από τα προηγούμενα μαθήματα. Προκειμένου οι μαθητές να ανακαλέσουν αυτές τις εμπειρίες, προτείνεται το παιχνίδι *Μάντεψε το έργο*. Στο παιχνίδι αναπαρίστανται –μόνο σωματικά– σκηνές από τα θεατρικά έργα που προσπελάστηκαν από μια ομάδα μαθητών, ενώ οι υπόλοιποι προσπαθούν να αναγνωρίσουν το έργο και στη συνέχεια να πάρουν και οι ίδιοι θέση στη σκηνή ως ήρωες (Γκόβας, 2002, σ. 188).

Έπειτα, θα προβληθεί η μαθητική ταινία *Ψήσου να μιλήσεις* που θίγει το θέμα της συνενοχής και της ευθύνης για την προστασία όσων δέχονται εκφοβισμό.⁴ Η περιθωριοποίηση, ο αποκλεισμός και η θυματοποίηση ατόμων αποτελούν κατάφωρες μορφές αδικίας και μάλιστα αναγνωρίσιμες από τους εφήβους. Σε αυτό το σημείο, γίνεται λόγος για το θέατρο της επινόησης, τη μορφή θεάτρου όπου η παράσταση δημιουργείται εκ του μηδενός από τις/τους ηθοποιούς, μέσα από δικά τους θέματα, αυτοσχεδιασμούς, ιδέες

³ Εθνικό Θέατρο. (1997). *Ρινόκερος* [Θεατρική παράσταση, σκηνοθεσία Γιάννης Ιορδανίδης]. Κεντρική Σκηνή, Αθήνα. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ucUzTkjQjiY&t=20s> [31/6/2026]

⁴ Το Βήμα. (2026, 8 Μαρτίου). «Ψήσου να μιλήσεις»: Όταν οι μαθητές αντιδρούν έμπρακτα. <https://www.tovima.gr/2026/03/08/society/psisou-na-miliseis-mathites-bullying/> [31/6/2026]

και αυτοβιογραφικά γεγονότα ως πρωτογενείς πηγές, τα οποία στη συνέχεια γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας και σύνθεσης (Στέφα, 2012, σ. 14). Η δημιουργική διαδικασία ξεκινά από τον ορισμό του θέματος, ενώ τελικά στην παράσταση μπορούν να εντάσσονται και αποσπάσματα προϋπαρχόντων κειμένων. Στην παρούσα φάση, εισάγεται η ιδέα δημιουργίας μιας παράστασης θεάτρου της επιμόρφωσης, με τίτλο *Στάσου δίπλα μου*, όπου το περιεχόμενο θα συνομιλεί αυτοσχεδιαστικά με τα κείμενα των μαθημάτων, τη μαθητική ταινία και τα βιώματα και τις ιδέες των μαθητών, εστιάζοντας στην αλληλέγγυα στάση προς τα θύματα της αδικίας. Η συνέχεια θα δοθεί στις πρόβες και... στη σκηνή του σχολείου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αυδή, Α., & Χατζηγεωργίου, Μ. (2007). *Η Τέχνη του Δράματος στην Εκπαίδευση: 45 Προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Feldman, R. S. (2011). *Εξελικτική ψυχολογία: δια βίου ανάπτυξη* Η. Μπεζεβέγκης (Επιμ.). (Ζ. Αντωνοπούλου, Μ. Κουλεντιανού. Μετ.) Αθήνα: Gutenberg.
- Fischer-Lichte, E. (2012). *Ιστορία Ευρωπαϊκού Δράματος και Θεάτρου. Από το Ρομαντισμό μέχρι σήμερα* (Γ. Σαγκριώτης. Μετ.). Αθήνα: Πλέθρον.
- Freire, P., Freire, A. M. A., & Oliveira, W. de. (2021). *Παιδαγωγική της αλληλεγγύης* (Σ. Τσιάκαλος. Μετ.). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Φρυδάκη, Ε. (2009). *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και της μετανεωτερικής σκέψης*. Αθήνα: Κριτική.
- Siegel, D. (2020). *Η δύναμη και ο πλούτος του εφηβικού εγκεφάλου* (Μ. Γκανάς. Μετ.). Αθήνα: Κάκτος.
- Έσσλιν, Μ. (1996). *Το θέατρο του παραλόγου* (Γ. Χειμωνάς. Μετ.). Αθήνα: Δωδώνη.
- Γεωργούση, Μ. (2014). *Αριστοφάνης και σοφιστική (Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών. Τμήμα Φιλολογίας). Διαθέσιμο σε <http://hdl.handle.net/10442/hedi/34548> [Προσπελάστηκε 1 Μαΐου 2026]*.
- Γκόβας, Β. (2001). *Για ένα νεανικό θέατρο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γραμματάς, Θ., Δερμιτζάκης, Χ., Μουδατσάκης, Τ., Τζαμαργιάς, Π. (1998). *Στοιχεία Θεατρολογίας Α' Ενιαίου Λυκείου*. Βιβλίο μαθητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Ζώνιου, Χ. (2003). *Το θέατρο του καταπιεσμένου*. Εκπαίδευση & Θέατρο, Αρ. 4, σσ. 66-74.
- Μουρ, Σ. (2001). *Το Σύστημα Στανισλάφσκι* (Α. Τσάκας. Μετ.). Αθήνα: Παρασκήνιο.
- Μποζιζιο, Π. (2010). *Ιστορία του Θεάτρου (Τόμ. 2)* (Ε. Νταρακλίτσα, μετ. & επιμ.). Αιγόκερως.
- Μπορδόκα, Β. (2023). *Οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία (2015-2022). Διπλωματική εργασία Π.Μ.Σ. Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος*. ΕΑΠ.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση (Τόμος 3)*. Αυτοέκδοση.
- Πασιάς, Γ., Φλουρής, Γ., & Φωτεινός, Δ. (2015). *Παιδαγωγική και εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Περπερίδου, Ε. Π. (2023). Σοφοκλή Αντιγόνη «Οι μεταμορφώσεις της Αντιγόνης». Pro Justitia: Ηλεκτρονική Επετηρίδα Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Αρ. 6, 104-108.
- Πολυκάρπου, Χ. (2012). Θεατρική Αγωγή: Θεωρία και Πράξη στη Δημοτική Εκπαίδευση. Βιβλίο εκπαιδευτικού για όλες τις τάξεις του Δημοτικού. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Υπηρεσία ανάπτυξης προγραμμάτων.
- Στέφα, Ε. Ζ. (2012). Το Θέατρο της Επινόησης ως μέσο δημιουργίας παραστάσεων με παιδιά και νέους. (Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Τμήμα Θεάτρου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Βιβή Κοψιά

Είναι θεατρολόγος και εκπαιδευτικός Θεατρικής Αγωγής. Σπούδασε στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ, του οποίου είναι και υποψήφια διδάκτωρ. Είναι ακόμη απόφοιτος της κατεύθυνσης Ψυχολογίας του Φ.Π.Ψ. του Ε.Κ.Π.Α. και του Π.Μ.Σ. «Πολιτιστική Διαχείριση» του Παντείου Πανεπιστημίου. Το ερευνητικό της ενδιαφέρον εστιάζει κυρίως στη διδασκαλία του Θεάτρου στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Στοιχεία επικοινωνίας: vivikopsia@gmail.com